

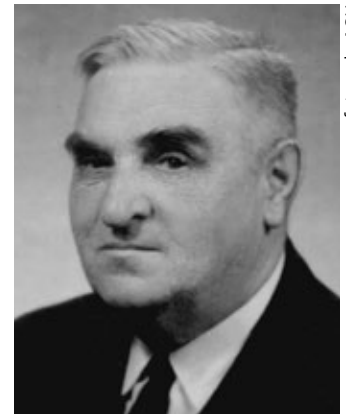
Profesor Jan Cząstka

Hieronim Sieński
Biblioteka Główna AGH

Profesor Jan Cząstka – organizator i pierwszy dziekan Wydziału Wiertniczo-Naftowego, badacz dziejów techniki naftowej na ziemiach polskich.

Jan Józef Cząstka urodził się 13 sierpnia 1899 roku w Krościenku Niżnym w pobliżu Krosna, w rodzinie chłopskiej. Ukończył czteroklasową szkołę ludową i siedmioklasową szkołę realną w Krośnie. Od wczesnego dzieciństwa wyróżniał się nieprzeciętnymi zdolnościami. W 1916 roku z wyróżnieniem zdał egzamin maturalny. Od września 1916 roku do lutego 1917 roku odbył praktykę wiertniczą w kopalni ropy naftowej w rodzinnej miejscowości. W marcu 1917 roku został powołany do służby wojskowej w armii austriackiej. Służył w 45 Pułku Piechoty w Przemyślu, ukończył też Szkołę Oficerów Rezerwy w Radymnie. 15 grudnia 1917 roku został wysłany na front w północnych Włoszech, gdzie przebywał kilka miesięcy. Wówczas to w znacznym stopniu opanował język włoski. W listopadzie 1918 roku powrócił do kraju. Od grudnia 1918 roku do listopada 1920 roku – jako ochotnik – służył w Wojsku Polskim. W szeregach III Batalionu Strzelców Sanockich uczestniczył w walkach w rejonie Ustrzyk Dolnych i Chyrowa. W czerwcu 1919 roku został przydzielony do Kompanii Lotnej Wywiadowczej 4 Dywizji Piechoty dowodzonej przez por. Stanisława Maczka – późniejszego generała, z którą odbył kampanię wojenną w Małopolsce Wschodniej. 6 sierpnia 1919 roku został wysłany na Kurs Rachunkowości Wojskowej przy Intendenturze Kwatermistrzostwa Dowództwa Frontu Galicyjskiego we Lwowie. Po ukończeniu kursu jako podoficer gospodarczy został przydzielony do 18 Pułku Piechoty w rejonie Olewiska na Wołyń. Następnie został przeniesiony na front litewsko-białoruski, gdzie walczył aż do zakończenia działań wojennych. We wrześniu 1920 roku został na podstawie rozkazu Ministra Spraw Wojskowych urlopowany celem rozpoczęcia studiów wyższych. W grudniu 1920 roku rozpoczął studia na Wydziale Chemicznym Politechniki Lwowskiej (PL), jednakże ze względów zdrowotnych, po roku nauki, przeniósł się na Wydział Mechaniczny PL. Z powodu trudności materialnych dwukrotnie przerywał studia i podejmował prace zarobkowe i w ten sposób zdobywał środki pieniężne na dal-

szą naukę. Pracował wówczas w kopalniach ropy naftowej w Jasielskim Okręgu Górniczym. W latach 1928–1930 pracował w Biurze Technicznym oddziału wierceń Koncernu „Dąbrowa” i Galicyjskim Karpackim Towarzystwie Naftowym w Krośnie. Następnie, w latach 1930–1932, pracował w Biurze Techniczno-Badawczym Stowarzyszenia Polskich Inżynierów Przemysłu Naftowego w Borystawiu. Opracowywał tam problem pompowania ropy naftowej z głębokich otworów wiertniczych. W 1932 roku został zatrudniony, jako pracownik naukowo-techniczny ds. wiertnictwa i eksploatacji ropy naftowej i gazu ziemnego w Krośnie, w Instytucie Przemysłu Naftowego dla Jasielskiego Okręgu Górniczego. Równocześnie współpracował z Państwowym Instytutem Geologicznym (PIG) w Warszawie, w dziedzinie racjonalnej gospodarki złożami ropnymi i gazowymi. Przeprowadził wiele badań i obserwacji na różnych złożach ropy naftowej i gazu ziemnego, dzięki temu zdobył doświadczenie w dziedzinie racjonalnej gospodarki złożami tych bitumitów oraz nabył wiedzę z dziedziny różnych metod eksploatacji. Tytuł zawodowy inżyniera otrzymał po zdaniu 8 czerwca 1933 roku egzaminu dyplomowego i obronie pracy „Obliczanie rurociągu gazowego 60 kilometrów długości” napisanej pod kierunkiem prof. R. Witkiewicza na Wydziale Mechanicznym PL. W latach 1934–1936 opracował dla Biura Wojskowego Ministerstwa Przemysłu i Handlu w Warszawie plan organizacji

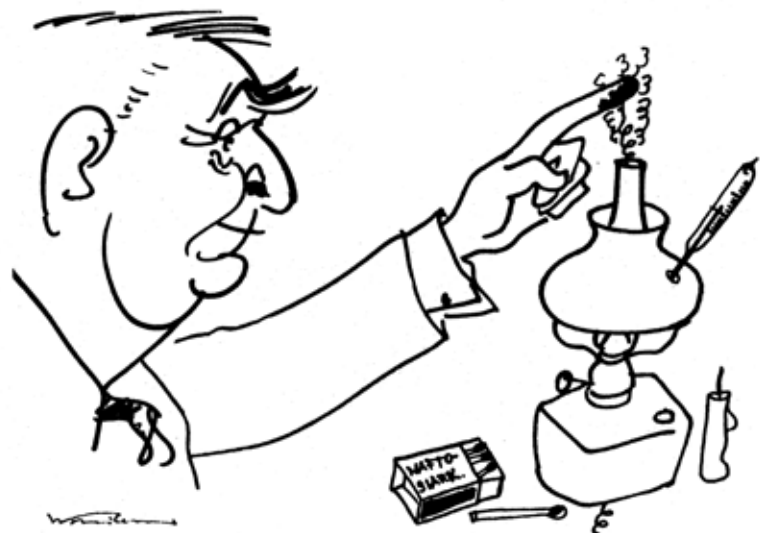

fot. arch. AGH

Profesor Jan Cząstka

Karykatura prof. J. Cząstki zaczerpnięta z Wydawnictwa Jubileuszowego 1919 - 1969 Akademia w karykaturze w opracowaniu Antoniego Wasilewskiego

PROF. MGR INŻ. JAN CZĄSTKA

fot. arch. AGH

polskiego przemysłu naftowego na wypadek wojny. Praca ta z powodu bardzo szybko toczących się działań wojennych w 1939 roku nie została wykorzystana. 6 kwietnia 1937 roku rozpoczął pracę w przedsiębiorstwie „Pionier” Spółka Akcyjna dla poszukiwania i wydobywania minerałów bitumicznych z siedzibą we Lwowie. Objął tam stanowisko asystenta przy głębokim wierceniu poszukiwawczym „Hucut”, które było wykonywane mało znaną jeszcze w Polsce metodą „rotary” w Wierzbowcu koło Kosowa, na Pokuciu. Następnie, w okresie lipiec 1937 – kwiecień 1938, pracował dla PIG i prowadził oblicze-

nia zasobów gazu ziemnego w Polsce. W tym samym czasie prof. Karol Bohdanowicz – dyrektor PIG, mianował go rzeczoznawcą ds. racjonalnej eksploatacji złóż gazu ziemnego w Polsce. W 1938 roku opracował dla PIG plan odbudowy ciśnienia złożowego w złożach ropy naftowej w Potoku, Lipinkach i w Krygu.

W maju 1938 roku prof. Zygmunt Saryusz-Bielski zaprosił go do Krakowa i przedstawił prof. Władysławowi Taklińskiemu – rektorowi Akademii Górniczej (AG). Rektor zaproponował mu objęcie kierownictwa Katedry Wiertnictwa i Górnictwa Naftowego na Wydziale Górniczym AG po przejściu prof. Saryusz-Bielskiego na emeryturę. Propozycja ta była niezwykle nobilitująca. Ponadto, na wniosek prof. Saryusz-Bielskiego, w 1939 roku otrzymał stypendium z Funduszu Popierania Wiertnictwa, na trzymiesięczną praktykę w Rumunii. Niestety wybuch II wojny światowej udaremnił te plany.

W 1939 roku Cząstka pracował w Instytucie Przemysłu Naftowego w Krośnie i w chwili wybuchu wojny otrzymał polecenie zabrania najważniejszej dokumentacji i wyjazdu na wschód, w okolice Trembowli. Zatrzymał się wraz z żoną we wsi Sadki koło Trembowli, a potem w Leszczawie Dolnej, w powiecie dobrońskim. Pod koniec listopada 1939 roku powrócił do Krosna i podjął pracę w firmie „Beskiden-Erdölgewinnungs Gesellschaft”, którą okupacyjne władze niemieckie założyły dla zarządzania przemysłem naftowym w rejonie Krosna. W wyniku nieporozumień z dyrektorem firmy został na własną prośbę przeniesiony do Jasła, gdzie działało przedstawicielstwo firmy „Karpathen Öl Aktiengesellschaft”, w którym zajmował się statystyką wierceń i wydobywania ropy naftowej. Wykładał również eksploatację ropy naftowej i gazu ziemnego w Szkole Wiertniczej w Jaśle, prowadzonej przez Niemców. W 1943 roku został przydzielony do Biura Gazowego w Jaśle – był referentem technicznym ds. włączania sprężonych gazów do złoża ropnego celem zwiększenia wydobywania ropy. Po wyzwoleniu Krosna, zgłosił się 23 września 1944 roku do pracy w Państwowym Urzędzie Naftowym. Od października 1944 roku pracował w starostwie krośnieńskim, następnie był zatrudniony jako zastępca naczelnika Wydziału Przemysłu i Handlu w Urzędzie Wojewódzkim w Rzeszowie, skąd został przeniesiony do Państwowego Urzędu Naftowego na stanowisko kierownika działu eksploatacji ropy i gazu ziemnego. 3 marca 1945 roku otrzymał od władz AG propozycję wykładów z zakresu górnictwa naftowego na Wydziale Górniczym. Na cotygodniowe wykłady dojeżdżał z Krosna. 8 lipca 1946 roku na Wydziale Górniczym AG, na podstawie pracy „Problemy racjonalnej eksploatacji złóż

Źródła:

- Brzozowski S.: Jan Józef Cząstka (1899-1990). *Kwartalnik Historii Nauki i Techniki* 1991, nr 2, s. 120-124
 Cząstka Jan Józef : życiorys. *Zeszyty Naukowe AGH* ; nr 1208. Seria Wiertnictwo Nafta Gaz 1989, z. 5, s. 7-14
 Jan Cząstka : wspomnienie pośmiertne. *Zeszyty Naukowe AGH* ; nr 1457. Seria Wiertnictwo Nafta Gaz 1992, z. 9, s. 7-8
 Jan Cząstka : (1899-1990). *Nafta* 1991, nr 1-3, s. 43
 Księga wychowanków i wychowawców Akademii Górniczej w Krakowie (1919-1949). Oprac. J. Sulima-Samujłto. Kraków 1979, s. 29
 Nafta i gaz Podkarpacia : zarys historii. Kraków - Kijów 2004, s. 494-496, [foto]
 Olejarz B.: Jan Józef Cząstka (1899-1990). *Wiek Nafty* 2009, nr 2, s. 33-36, [foto]
 Paradysz B.: Historia o człowieku, który kochał zapach ropy naftowej. *Wiek Nafty* 2008, nr 1, s. 34, [foto]
 Słownik biograficzny techników polskich. Z. 19. Red. J. Piłatowicz. Warszawa 2008, s. 27-30, [foto]
 Sożyński J.: Członkowie honorowi Stowarzyszenia Naukowo-Technicznego Inżynierów i Techników Przemysłu Naftowego i Gazowniczego. *Wiek Nafty* 1992, nr 2, s. 35-39, [foto]
 Uczczenie wieloletniej działalności naukowej prof. mgra inż. Jana Cząstki. *Nafta* 1969, nr 12, s. 385-386, [foto]
 Vademecum krakowskie ,92. Red. T. Gugąła, R. Kantor, J. Paluch. Kraków 1991, s. 101
 Waclawik J.: Kronika Wydziału Górniczego 1919-1999. Kraków 1999, s. 113
 Wielka Księga 85-lecia Akademii Górniczo-Hutniczej. [Oprac.] zespół aut. K. Pikoń (red. naczelny), A. Sokółowska (dyrektor projektu), K. Pikoń. Gliwice 2004, s. 59, [foto]
 Wspomnienie o tych, którzy odeszli... *Wiek Nafty* 1995, nr 3-4, s. 40-41
 Z dziejów Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie w latach 1919-1967. Oprac. J. Sulima-Samujłto oraz zespół aut. Kraków 1970, s. 620 (Wydawnictwa Jubileuszowe 1919-1969)
 Zuzak J.: Ludzie nafty w karykaturach artysty malarza Stanisława Kochanka : prof. inż. Jan Cząstka. *Wiek Nafty* 1994, nr 1, s. 35, [foto]
 Akta osobowe AGH – Jan Cząstka

fot. H. Sienński

ropy naftowej w Polskich Karpatach Zachodnich”, uzyskał habilitację. 1 września 1946 roku otrzymał nominację na zastępcę profesora i objął obowiązki kierownika nowo utworzonej Katedry Eksploatacji Ropy na Wydziale Górniczym. Z dniem 1 października 1946 roku został mianowany docentem Eksploatacji Ropy na Wydziale Górniczym. 3 listopada 1946 roku został mianowany kierownikiem Działu Eksploatacji Ropy i Gazu Ziemi w Zjednoczeniu Przemysłu Naftowego w Krakowie. W marcu 1947 roku przeniósł się z rodziną na stałe do Krakowa i rozpoczął dodatkową pracę w Dyrekcji Centralnego Zarządu Przemysłu Paliw Płynnych. Pomimo zatrudnienia w przemyśle naftowym, władze Akademii Górniczej zaproponowały mu przejście do pracy naukowo-dydaktycznej. Propozycję tę przyjął, gdyż jak sam napisał w życiorysie „odpowiadała ona moim zainteresowaniom”. 14 września 1948 roku otrzymał tytuł profesora nadzwyczajnego eksploatacji ropy na Wydziale Górniczym AG i z dniem 1 października zrezygnował z dalszej pracy w przemyśle i poświęcił się pracy naukowo-dydaktycznej. 27 kwietnia 1949 roku dekretem Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej został mianowany profesorem nadzwyczajnym wiertnictwa na Wydziale Górniczym AG. W listopadzie 1949 roku otrzymał stanowisko kierownika Katedry Wiertnictwa. W latach 1950–1952 był prodziekanem Wydziału Górniczego. Jako kierownik nawiązał współpracę z różnymi przedsiębiorstwami przemysłu naftowego, m.in.: Przedsiębiorstwem Geologicznym Przemysłu Węglowego w Katowicach w zakresie usuwania trudności przy uzyskiwaniu rdzeni z przewierca-

nych pokładów węglowych, Przedsiębiorstwem Zaopatrzenia Rolnictwa w Wodę w Warszawie. W latach 1952–1955 uczestniczył w pracach komisji zaopatrzenia Warszawy w wodę uzyskiwaną spod koryta rzeki Wisły, brał udział w konsultacjach dotyczących uzdrowisk Ciechocinek i Krynica. W 1964 roku rozpoczęto przygotowania do utworzenia Wydziału Wiertniczo-Naftowego w AGH. Profesor został powołany na koordynatora i organizatora prac związanych z organizacją tego wydziału. 11 września 1967 roku został wybrany pierwszym dziekanem tego wydziału i pełnił tę funkcję do końca września 1969 roku. Z dniem 1 października 1969 roku przeszedł na emeryturę, jednakże dalej wykładał. Przejście na emeryturę nie osłabiło jego relacji z akademią, do 1982 roku prowadził wykłady zleczone. W czasie pracy w AGH ogłosił około 130 prac, w tym 6 podręczników z zakresu wiertnictwa i jeden dotyczący eksploatacji ropy naftowej. Był promotorem w 9 przewodach doktorskich, opracował 3 opinie potrzebne do uzyskania tytułu profesora. Wśród wypromowanych przez niego doktorów znaleźli się: m.in. późniejsi dziekani Wydziału Wiertnictwa, Nafty i Gazu AGH: prof. Józef Raczkowski, doc. Stanisław Karlica i prof. Stefan Łaciak. Aktywnie też uczestniczył w wielu kongresach i konferencjach naukowo-technicznych w kraju i za granicą. W 1946 roku uczestniczył w I Kongresie Techników Polskich w Katowicach, w 1951 roku w I Kongresie Nauki Polskiej w Warszawie, w 1957 roku w III Kongresie Inżynierów i Techników w Warszawie. W 1969 roku uczestniczył w VI Światowym Kongresie Naftowym we Frankfurcie

Tablica pamiątkowa

4 września 1948 roku otrzymał tytuł profesora nadzwyczajnego eksploatacji ropy na Wydziale Górniczym AG i z dniem 1 października zrezygnował z dalszej pracy w przemyśle i poświęcił się pracy naukowo-dydaktycznej. 27 kwietnia 1949 roku dekretem Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej został mianowany profesorem nadzwyczajnym wiertnictwa na Wydziale Górniczym AG. W listopadzie 1949 roku otrzymał stanowisko kierownika Katedry Wiertnictwa. W latach 1950–1952 był prodziekanem Wydziału Górniczego.

– (RFN), w 1965 roku wygłosił odczyt „History of development of the drilling and production methods in the Polish Petroleum Industry” na XI Międzynarodowym Kongresie Historii Nauki w Warszawie i Krakowie. Warto dodać, że swobodę w kontaktach międzynarodowych ułatwiało to, iż był poliglotą. W gimnazjum nauczył się języków: niemieckiego i francuskiego, a samodzielnie opanował rosyjski, angielski i włoski. Od 1953 roku był członkiem Sekcji Wiertnictwa i Eksploatacji Ropy i Gazu Ziemnego PAN. W 1953 roku władze Wydziału Nauk Technicznych PAN powołały go do komitetu dla opracowania monografii o Ignacym Łukasiewiczu. W tym samym roku brał udział w posiedzeniach II Podkomisji w Zakładzie Mechaniki Ośrodków Ciągłych przy Wydziale IV – Nauk Technicznych PAN, na zlecenie którego wykonał pracę „Obecny stan badań nad zagadnieniem filtracji za granicą i w kraju oraz wynikające stąd organizacyjne i naukowe wnioski”. W latach 1949–1950 był przewodniczącym Rady Zakładowej Związku Nauczycielstwa Polskiego w AG, w latach 1951–1952 przewodniczył ZNP na Wydziale Górniczym i Ceramicznym. 21 czerwca 1956 roku został członkiem Rady Naukowej Instytutu Naftowego w Krakowie, w latach 1956–1957 przewodniczył Komisji Postępu Technicznego przy Zarządzie Głównym Krakowskiego Oddziału Stowarzyszenia Inżynierów i Techników Przemysłu Naftowego. W latach 1957–1961 był przewodniczącym Rady Naukowej przy Muzeum Regionalnym w Krośnie. Jako jeden z organizatorów, współtworzył Muzeum Przemysłu Naftowego im. I. Łukasiewicza w Bóbrce. W latach 1971–1972 brał udział w pracach Komitetu Międzynarodowej Współpracy w Zakresie Historii Techniki, który utworzono w 1968 roku w Paryżu. Był też członkiem wielu stowarzyszeń i ośrodków naukowych: m.in. Komitetu Historii Nauki i Techniki w Warszawie, Naukowo-Technicznej Rady Geologicznej przy Centralnym Urzędzie Geologii w Warszawie, Rady Naukowo-Technicznej w Ośrodku Badawczym Techniki Geologicznej w Warszawie, Stowarzyszenia Inżynierów i Techników Przemysłu Naftowego w Polsce, Polskiego Towarzystwa Geologicznego w Krakowie, ZNP przy AGH, Stowarzyszenia Ziemi Krośnieńskiej. Był też członkiem Sekcji Emerytów przy Radzie Zakładowej ZNP w AGH, Członkiem Honorowym SITPNIg. Nie będąc absolwentem AGH aktywnie działał na rzecz Stowarzyszenia Wychowanków AGH. W uznaniu zasług za wieloletnią pracę naukowo-dydaktyczną i społeczną odznaczony został: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski, Medalem 10-lecia Polski Ludowej, Odznaką tytułu honorowego „Zastużony Nauczyciel Polskiej Rze-

czyzospolitej Ludowej”, Medalem Komisji Edukacji Narodowej, Złotą Odznaką Honorową NOT, Złotą Odznaką ZNP.

W 1965 roku otrzymał też Nagrodę indywidualną Ministra Szkolnictwa Wyższego za szczególne osiągnięcia dydaktyczno-wychowawcze, a przez rektora AGH trzykrotnie został nagrodzony za opracowanie podręczników z zakresu wiertnictwa.

Profesor Witold Budryk – Rektor AGH, oceniając jego działalność tak napisał w 1957 roku: „Tematyka i poziom prac prof. J. Cząstki świadczą o naukowym nastawieniu autora oraz o jego głębokiej wiedzy fachowej z dziedziny eksploatacji ropy i gazu. Jest bardzo dobrym wykładowcą i cieszy się wśród współpracowników i studentów bardzo dobrą opinią. Żadnych nałogów nie posiada, ogólnie bez zastrzeżeń”.

Profesor Jan Cząstka zmarł 1 grudnia 1990 roku w Krakowie i tam też został pochowany na Cmentarzu Rakowickim.

9 czerwca 2017 roku Wydział Wiertnictwa, Nafty i Gazu uroczystie obchodził jubileusz 50-lecia swego powstania. Pięknie się stało, że nie zapomniano o jednym z organizatorów i pierwszym dziekanie. Na parterze pawilonu A4 – siedziby wydziału – umieszczono tablicę poświęconą profesorowi, a jej odsłonięcie było jednym z najważniejszych wydarzeń jubileuszowych. Zaszczycu odsłonięcia dostąpili: prof. Rafał Wiśniewski – Dziekan Wydziału WNIg oraz Zofia Teodorowicz – córka profesora.

Ponadto w uroczystościach wzięty udział jego wnuki i prawnuki z rodzinami oraz absolwenci, pracownicy i studenci.

Tablica została zaprojektowana przez rzeźbiarza Michała Wiśniosą, wykonana z brązu patynowego przez krakowską spółkę Brązy Polskie, a ufundowana przez Wydział WNIg. Umieszczono na niej relief popiersia profesora i następujący napis:

PROFESOR
JAN JÓZEF CZĄSTKA
1899-1991
WSPÓŁTWÓRCA I PIERWSZY DZIEKAN
WYDZIAŁU WIERTNICZO-NAFTOWEGO
SPOŁECZNOŚĆ AKADEMICKA
WYDZIAŁU WIERTNICTWA
NAFTY I GAZU AGH
W ROKU JUBILEUSZU 50-LECIA
UTWORZENIA WYDZIAŁU
CZERWIEC 2017 R.